

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.13.4>

Volume 7/1

2023 p. 62-80

YENİDEN ÇEVİRİ EYLEMİNİN DOĞASI VE BU EYLEME ZEMİN HAZIRLAYAN ETKENLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN ASSESSMENT OF THE NATURE OF THE RETRANSLATION ACTION AND THE FACTORS PREPARING THE GROUND FOR THIS ACTION

Serhat ARSLAN*

ÖZ

Yeniden çeviri eylemini konu edinen ve üç temel bölümünden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde, yeniden çeviri eyleminin doğası üzerinde odaklanılmıştır. İkinci bölümde, bu eylemi belirleyen etkenler ve bu süreçte çevirmenlerin konumu üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise erek kültürümüzde gerçekleştirilen yeniden çeviri eylemlerine yönelik - kendi alanlarında- yeniden çeviri faaliyeti neticesinde gündem oluşturan somut örnekler seçilerek ortaya konmuştur. Çalışmamız çerçevesinde gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde şu temel bulgulara ulaşılmıştır: Yeniden çeviri eylemi, farklı gerekçelere bağlı gerçekleştirilen bir eylem olarak karmaşık bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla tüm yeniden çeviri faaliyetleri birbirinden bağımsız bir biçimde gerçekleştirilmektedir. Bu yönüyle çeviribilim literatüründe ortaya konulmuş yeniden çeviri eylemine yönelik mevcut tanımlamalar, yeniden değerlendirilip ele alınmalıdır. Ayrıca çeviribilim alanında yer verilen revizyon eyleminden farklılık gösteren yeniden çeviri eylemi, alanda revizyon eyleminden daha fazla konu edinmekte, bu doğrultuda yeniden çeviri faaliyetleri çeşitli etkenlerce belirlenmektedir. Bununla birlikte genellikle yayınevleri de yeniden çeviri faaliyetlerine müdahil olmakta ve daha ziyade ticari kaygılarla bu tür faaliyetlere öncülük etmektedir. Yeniden çeviri eylemi, bir kaynak metni erek kültüre kazandıran aynı çevirmen tarafından yapılabileceği gibi, farklı çevirmen(ler) eliyle de gerçekleştirilebilir. Bu doğrultuda yeniden çeviri eylemi çok yönlü bir yapıya sahip olabilmektedir. Çalışmamız neticesinde, genel olarak, çok yönlü bir yapıda olan yeniden çeviri eyleminin gerek tanımı gerekse de bu eylemi belirleyen

* Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, E-mail: serhatarslan@bingol.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7914-0721, Bingöl, Türkiye.

etkenler bakımından genel geçerlik niteliği taşıyamayacağı, yeniden çeviri faaliyetlerinin bir arz talep dengesi dâhilinde gerçekleştirildiği, bu faaliyetlerin devingen bir yapı çerçevesinde sürekli gerçekleştirilebilecek bir eylem türü olduğu ve birçok çeviribilim araştırmalarına konu olduğu/olması gerektiği yönünde sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yeniden Çeviri, Çeviribilim, Çevirmen, Erek Metin*

ABSTRACT

The first part of our study, which is about retranslation and consists of three main parts, focuses on the nature of retranslation. The second part emphasises the factors determining this action and the translators' position in this process. In the last part, concrete examples of retranslation activities carried out in our target culture -in their fields- as a result of the retranslation activity are selected and presented. As a result of the research carried out within the framework of our study, the following primary findings have been reached: The act of retranslation has a complex structure as an action performed for different reasons. Therefore, all retranslation activities are carried out independently of each other. In this respect, the current definitions of retranslation in the translation studies literature should be re-evaluated and addressed. In addition, retranslation, which differs from the revision act in translation studies, is more subject than the act of a revision in the field. Various factors determine retranslation activities in this direction. However, publishing houses are generally involved in retranslation activities and instead lead such activities with commercial concerns. The act of retranslating can be done by the same translator who brought a source text to the target culture, or it can be done by a different translator(s). In this direction, the act of retranslation can have a multifaceted structure. As a result of our study, it has been concluded that the retranslation action, which has a multifaceted structure, cannot have general validity in terms of both its definition and the factors determining this action, that retranslation activities are carried out within a supply-demand balance, that these activities are a type of action that can be carried out continuously within the framework of a dynamic structure, and they are/should be the subject of many translation studies research.

Key Words: *Retranslation, Translation Studies, Translator, Target Text*

GİRİŞ

Kaynak kültürden erek kültüre gerçekleştirilen çeviriler, erek kültüre yerleşip bir karşılık bularak bu kültüre değiştirici ve geliştirici nitelikte bir zenginlik katarlar. Zira erek kültürde uygulanan bir çeviri eylemi, en temelinde erek kültüre dil ve düşünce

bakımından katkı sağlama amacıyla yerine getirilir. Erek kültüre yöneltilenler/aktarılanlar erek kültürün dinamikleri çerçevesinde etkileşime girmektedirler. Etkileşimin durumu, yöneltilen/aktarılan hususların erek kültürde ne kadar benimsendiğiyle ve neyi değiştirdiğiyle doğrudan orantılıdır. Bu bakımdan tıpkı gerçekleştirilen “ilk” çeviri faaliyeti gibi, her bir yeniden çeviri faaliyeti de erek kültür için bir yeni bir etkileşim meydana getirmektedir. Zira erek kültürün durumu ve konumu önceki çeviri faaliyetindekinden farklılaşmıştır, burada artık farklı koşul ve hususlar öncekinden bağımsız bir biçimde geçerlilik kazanmıştır.

Van Poucke ve Gallego'nun çalışmalarında belirtildiği üzere, yeniden çeviri eylemleri, Orta Çağ'dan beri gerçekleştirilmektedir (2019: 10). Buna rağmen yeniden çeviri konusu, çeviribilim araştırmalarında son zamanlarda giderek ilgi duyulan bir konu haline gelmiştir. Yeniden çeviri faaliyeti, karmaşık yapısı sebebiyle, bütün yönleriyle ele alınması gereken bir eylem türüdür. Bu çerçevede ilk olarak çeviri eylemi kısaca değinmek gerekli olacaktır. Çeviri eylemini günümüz çeviri anlayışı çerçevesinde ele aldığımızda, bu eylem genel hatlarıyla “kaynak metinden erek metne doğru amaçlanan işlevin sağlanabilmesi için gerçekleştirilen bir aktarım süreçleri bütünü” olarak betimlenebilir. Ancak, erek kültürde üretilmiş ve erek dizgede bir karşılık bulmuş erek metin, mevcut bulunduğu erek kültürde amaçlanan ve belirlenen işlevi -başlangıcında ve/veya sonrasında- her zaman sağlamayabilir. Hatta erek metin, erek kültüre aktarıldığı ilk zamanlarda sahip olması gereken işlevi sağlasa bile, erek kültürde var olduktan kısa ya da uzun bir süre sonra farklı gerekçeler ve gelişmeler neticesinde önceden sahip olduğu işlevi yitirebilir. Söz konusu durumlarda işlevin “yeniden” sağlanabilmesi için, belirlenmiş amaçlar doğrultusunda yeniden çeviri faaliyetleri gündeme gelir.

Çeviribilim alanında yeniden çeviri konusunda yapılan çalışmalarda araştırmacılar, “yeniden çeviri” eylemini genellikle “kaynak metne -asıl olana- dönüş amacı içeren bir girişim” biçiminde betimlemektedirler (Örneğin bkz. Taş, 2015: 397; Koskinen ve Paloposki 2003: 34). Ancak, böyle bir düşünce, yeniden çeviri eyleminin bütünsel bir manada anlaşılmasına engel olacaktır. Zira söz konusu eylem, yalnızca “hakiki olana dönüş” amacı gütmeyen; kendi içerisinde farklı amaçlar ve beklentiler de barındırabilir. Bu bağlamda yeniden çeviri faaliyetlerinin gerekçeleri, durum ve şartlara göre değişiklik göstermektedir/gösterecektir ve bu eylemi genelleştirme suretiyle belirlenecek gerekçelerle betimlemek mümkün değildir (Bkz. Susam-Sarajeva 2003: 30; Koskinen ve Paloposki 2003: 23). Başka bir deyişle, önceden erek kültürde varlığını sürdüren bir erek metnin erek kültür içerisinde yeniden çevrilmesi, formüleleştirilebilecek bir şekilde gerekçelendirilecek bir (ya da birden fazla) husus temelinde açıklanamaz. Bu bağlamda her bir çeviri eylemini, üretilmiş ve erek kültürde -artık- yer edin(eme)miş bir erek metnin kendi işlevini ve konumunu, sahip olduğu dinamikler çerçevesinde bağımsız bir biçimde ele almak gerekmektedir. Zira her bir yeniden çeviri eylemi yetersizlik, çevirmenin şahsi kararı, erek metnin güncelliğini kaybetmesi, iktisadi amaçlar gibi birçok farklı gerekçeler doğrultusunda gerçekleştirilmektedir veya gerçekleştirilebilecektir.

Bu doğrultuda çalışmamızda, çeviribilim alanında ortaya konulan “yeniden çeviri eylemi” konusuna yönelik ön plana çıkan çalışmalar çerçevesinde yeniden çeviri eylemi irdelenmiş; yeniden çeviri faaliyetine zemin hazırlayan etkenler tespit edilerek belirlenmeye çalışılmış ve çeşitli somut örneklerle yeniden çeviri eyleminin yeniden tanımlanması amaçlanmıştır.

Yeniden Çeviri Eyleminin Doğası

Yeniden çeviri faaliyetine yönelik çalışmalar, çeviribilim literatüründe “revizyon” konusundan daha fazla yer edinmektedir (Yi-yi Shih, 2006: 295; Künzli, 2007: 42; Chakhachiro, 2005: 225). Ayrıca erek kültürde gerçekleştirilmiş yeniden çeviri faaliyetlerinin niceliklerine yönelik araştırmalar da artık ortaya konmaktadır ve bu konuda bir proje örneği de mevcuttur (Berk Albachten ve Tahir Gürçağlar, 2019). Bu çeşitlilik aynı zamanda yeniden çeviri eylemine ilişkin farklı görüşlerin ileri sürülmesine de zemin hazırlamıştır. Nitekim çalışmamız çerçevesinde yer verilecek çeviribilim araştırmacılarının konuyla ilgili görüşleri ile beraber söz konusu çeşitliliğin varlığı ortaya konacaktır.

Toury, çeviri faaliyetlerini değişken/devingen normlar çerçevesinde yönlendirilen etkinlikler karşılık geldiğini ve bu etkinliklerin değişimlerin şart ve zeminine bağlı olduğunu belirtmektedir (2012: 61). Aynı doğrultuda Taş, Berman’ın kaynak metinlerin eskimediklerini, hep genç kaldıklarını; ancak erek kültürde mevcut olan çevirilerin eskidiklerini savunduğunu çalışmasında aktarmaktadır (2015: 389). Franz ise, yeniden çeviri faaliyetinde, erek kültürdeki mevcut metne yönelik her zaman eskiye göre bir “iyileştirmenin” söz konusu olduğunu savunmaktadır (2016: 520). Ayrıca kimi çeviribilim araştırmacılarına göre ilk çeviriler yerlileştirici, yeniden çevrilen erek metinler ise yabancılaştırıcı bir tutum sergilemektedir (Bkz. Taş, 2015: 389; Vanderschelden, 2000: 10). Aynı durumu erek metin değil de çevirmen ekseninde değerlendiren Pöckl, erek kültürde gerçekleştirilen ilk çeviri eyleminin kendi kitlesine karşı zor bir konumda/durumda olabileceğini vurgulamaktadır (2004: 202). Böyle bir bakış açısını, erek kültür içerisinde cereyan edecek gelişmeler neticesinde değerlendirmek gerekmektedir. Burada Pöckl, kanımızca erek kültürü yakından ilgilendiren ve hedef kitlenin yüksek beklentisi sonucunda ortaya konulmuş erek metinleri kastetmektedir. Bu sebeple her metin türünü bu doğrultuda ele almak bizi her zaman doğru sonuca götürmeyecektir. Başka bir deyişle bütün metin türleri için Pöckl’in belirttiği böyle bir durumun yaşanması gerçekçi değildir. Zira yalnızca bir bilgi aktarımı amacını içeren bir kaynak metnin erek kültüre ilk aktarılması durumunda, görevi üstlenen çevirmenin erek okura karşı zor durumda kalma ihtimali hayli düşüktür; herhangi bir çeviri edincinin yetersizliği durumunda böyle bir durum yaşanabilir. Zaten gerekli bir çeviri edinçlerine sahip olmayan bir çevirmenin çeviri eylemine girişmemesi gerekmektedir. Ancak tam tersi bir durumda, yani belli bir alanda spesifik bir kaynak metnin erek kültüre aktarılması durumunda, Pöckl’in belirttiği husus elbette mümkün olabilir. Artık burada bilinçli okur gibi özel faktörler devreye girmektedir.

Deane-Cox, yeniden çeviri faaliyeti sürecinde, edebi metin türünü diğer metin türlerinden ayırmaktadır. Ona göre, edebi metinlerin çevirisi, rekabet temelli gerçekleşmektedir. Bu sebeple böyle bir çeviri sürecinde çeviri eylemini gerçekleştiren çevirmenin belli bir statüye sahip olması beklenir; aksi takdirde böyle bir görev, önsöz yazarlarına ve/veya eleştirmenlere aktarılır (2014: 31). Nitekim Cengiz-Parlak'ın da belirttiği üzere, yeniden çeviri eylemi çerçevesinde bir önsözün varlığı önemli hale gelir. Zira yeniden çevrilmiş erek metin, çevirmenin gerçekleştirdiği eylemi gerekçelendirdiği, çeviri eylemine yönelik kararlarını açıkladığı bir önsözle erek kültürde yerini alabilecektir (2020: 27).

Yukarıda yer alan görüşlerden hareketle, yeniden çeviri faaliyetlerinin erek kültürdeki normlar çerçevesinde gerçekleştirildiği, söz konusu normların da dinamik bir yapıya sahip oldukları ve bu doğrultuda erek metin ürünlerinin -kendi türlerine göre-güncellen(ebil)diği anlaşılmaktadır. Ayrıca erek kültürde gerçekleştirilecek her bir yeniden çeviri faaliyeti, söz konusu metnin türüne göre bağımsız bir çerçevede gerçekleştirilir. Bu sebeple her bir yeniden çeviri eylemini, kendi bütünlüğü içerisinde ele almak gerekmektedir.

Diğer taraftan kaynak metinlerin içinde bulunduğu kaynak kültürdeki işlevi, kaynak kültürün kendi iç dinamikleri çerçevesinde varlığını sürdürür ya da yitirir. Bu sebeple yeniden çeviri eylemini ele aldığımızda kaynak metnin kaynak kültürdeki konumu ve işlevi gibi hususları düşünmek yerine, erek kültürdeki “mevcut” erek metnin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu doğrultuda kaynak kültürde ortaya konmuş bir metin, kaynak kültürün kendi dinamikleri çerçevesinde güncellenebilecekken, erek kültüre aktarılmış bir erek metin ürünü de yine erek kültürün kendi dinamikleri çerçevesinde yeniden çeviri sürecinden geçecektir. Bu nedenle kaynak metin ile erek metne, içinde buldukları normlar dolayısıyla oluşabilecek çeşitli gerekçelerden hareketle uygulanacak işlemler, elbette farklı olacaktır. Zira kaynak kültürde oluşturulan metin ile erek kültürde oluşturulan çeviri metin, özü ve uygulanma biçimleri itibarıyla birbirinden farklıdır; bu bakımdan yeniden çeviri eylemi, orijinal eserin yeniden yazılmasıdır.

Paloposki ve Koskinen, her şeyden önce yeniden çevirilerin ilk çevirilerden farklı olduklarını ve bu doğrultuda birbirlerinden ayırdıklarını ifade etmektedir. Onlara göre, erek kültürde meydana getirilen yeniden çeviriler, yeniden basım gibi eylemlere nazaran daha fazla heyecan uyandırmaktadır ve yeniden çeviri faaliyetleri, bir pazarlama tekniğinden fayda sağlamaktadır (2010: 26, 35). Buna göre yeniden çeviri eylemi mevcut bir çevirinin yeniden basımı veya gözden geçirilmiş yeni basımından açıkça farklı olmak durumundadır. Bu farklılığın hem eylemlerin özleri hem de nitelikleri ve etkilerinden -heyecan uyandırma gibi- kaynaklandığı söylenebilir. Yukarıda da belirtildiği gibi bir pazarlama stratejisi olarak yeniden çeviri faaliyeti, bir gözden geçirme neticesinde ortaya çıkmış yeniden basıma nazaran başvurulan bir yöntem gibi görünür.

Yeniden çeviri eyleminin doğası üzerinde düşünürken bu eylem türü ile revizyon eylemi arasında karşılaştırmada bulunmak kaçınılmazdır. Revizyon eylemi ile yeniden çeviri eylemi yapısı ve uygulanması bakımından farklıdır. Zira revizyon eylemi sonucunda ortaya konulmuş bir yenilik, en baştan ve bütünüyle gerçekleştirilmiş bir yeniden çeviri eylemiyle kıyaslanamayacak bir şekilde farklı bir sürecin ürünüdür. Bu sebeple yeniden çeviri eyleminin erek kültürde uyandıracığı heyecan ile bırakacağı etki elbette özel ve farklı olacaktır.

Revizyon eylemi, tıpkı çalışmamızın konusunu oluşturan yeniden çeviri eylemi gibi karmaşık bir yapıya sahiptir (Bkz. Arslan, 2022: 1813-1815). Diğer taraftan Beese'nin de belirttiği gibi, revizyon eylemi ile yeniden çeviri eylemini birbirinden ayırt etmek genellikle sorunludur (2015: 50). Bu bağlamda Vanderschelden, yeniden çeviri faaliyetinin kendisinden önceki erek metinleri geliştirip geliştirmediği ve kalite noktasında bir artışı sağlayıp sağlamadığı hususlarını irdelediği çalışmasında, yeniden çeviri faaliyeti konusunun genellikle revizyon faaliyetiyle ilişkilendirildiğini belirtmektedir. Ayrıca ona göre, erek kültürdeki mevcut erek metin oldukça kusurlu ve/veya eski ise ya da erek kültüre yeni bir kaynak metin aktarıldığında ve/veya mevcut erek metnin ardından yeniden çeviri eylemi neticesinde ortaya konmuş yeni bir erek metnin, yine erek kültürde yeni bir işlevi yerine getirmesi amaçlandığında, yeniden çeviri faaliyeti kaçınılmaz olur (2000: 1-7).

Yeniden çeviri faaliyetinin doğasını belirginleştirebilmek için, bu faaliyetin ardında yatan gerekçelere de odaklanmak, çalışmamızın argümanlarını daha anlaşılır bir biçimde sunmak bakımından destekleyici olacaktır. Nitekim birbirinden bağımsız farklı gerekçeler ve neticelerden hareketle, yeniden çeviri faaliyetleri gerçekleştiril(ebil)mektedir (Bkz. Beese, 2015: 52; Zhang ve Ma, 2018: 576-577; Cadera ve Walsh, 2022: 4; Birkan Baydan, 2015: 175). Li, yeniden çeviri faaliyetlerini dört ana gerekçe temelinde sınıflandırılmaktadır. Çalışmasında ilk olarak “düzeltici çeviri (*corrective translation*)” şeklinde başlıklandırılan durumlarda, erek kültürde mevcut bulunan erek metinlerin yetersiz olmasından kaynaklı yeniden çeviri faaliyetlerinin gerçekleştiği savunulmaktadır. Söz konusu durumlarda amaç, mevcut erek metni geliştirerek yetersizliği ortadan kaldırmaktır. İkinci olarak Li, “kritik çeviri (*critical translation*)” şeklinde adlandırdığı yeniden çeviri faaliyet türünün, kaynak metnin yeniden yorumlanabilmesi amacıyla gerçekleştiğini belirtmektedir. Diğer taraftan “misyoner çeviri (*proselytizing translation*)” olarak betimlediği yeniden çeviri faaliyeti çeşidinin gerekçesini, önceden hedeflenerek belirlenen grup ya da topluluğa, fikir veya yorum empoze etmek şeklinde ifade etmektedir. Li, son olarak “yeni kavramsal çeviri (*neoconceptual translation*)” olarak başlıklandırdığı durumlarda da erek kültürde mevcut olan erek metinler bağlamında ortaya çıkan dil kirliliğini önlemek amacıyla yeniden çeviri faaliyetlerine girişildiğini savunmaktadır. Ancak ona göre belirtilen başlıklar çerçevesinde, yeniden çeviri faaliyetlerine yönelik çeviri stratejileri konusunda kesin bir çizgi belirlemek güçtür (2013: 1911).

Li'nin sınıflandırması ve bu sınıflandırmada ortaya koyduğu gerekeler çerçevesinde yeniden çeviri faaliyeti; (1) mevcut çevirinin düzeltilmesi, (2) kaynak metnin yeniden yorumlanması amacıyla mevcut erek metne alternatif olarak yeni bir erek metnin kaleme alınması, (3) hedef kitleye fikir veya yorumların empoze edilmesi gayesiyle erek metnin tamamıyla güncellenmesi ve (4) dilsel güçlükleri ortadan kaldırma hedefini güden yeni bir erek metnin oluşturulması şeklinde farklı görünüm arz etmektedir.

Li'den farklı bir doğrultuda ise Pöckl, yeniden çeviri eylemine zemin hazırlayabilecek durumları ele aldığı çalışmada, söz konusu faaliyeti hazırlayabilecek durumları, çevrilmiş metinlerin artık geçerli olarak kabul edilmemesi ve bu doğrultuda önemli eserlerin yeniden çevrilmesi için şartların oluşması şeklinde betimlemektedir. Bunun yanı sıra, yeniden çeviri niyetinin oldukça geniş ve kapsamlı olduğuna, hatta bazen tesadüfi bir durum çerçevesinde cereyan ettiğine; ancak yeniden çeviri eylem, sürecinde görev üstlenecek çevirmenin tanınırlığının önemli bir kıstas olduğuna işaret etmektedir (2004: 201-207). Deane-Cox ise yeniden çeviri eylemini, metnin kendisine, erek metnin eskimesine ya da erek metindeki eksiklikler gibi gerekçelere bağlayarak erek kültürdeki sosyokültürel faktörlerin önemine vurgu yapmaktadır (2014: 7). Hatta Zi-ying ve Min-Hsiu'ya göre, yine yeniden çeviri faaliyetleri birçok farklı gerekçeler neticesinde gerçekleştirilen bir eylem türüdür ve yeniden çeviri faaliyetini gerçekleştiren çevirmen, erek kültürde mevcut olan erek metnin varlığından habersiz bir biçimde de gerçekleştirebilir (2018: 187).

Zi-ying ve Min-Hsiu'nun işaret ettiği yeniden çeviri eylemini gerçekleştiren katılımcıların birbirlerinden habersiz olma durumunun yanı sıra, söz konusu faaliyetlerinin eşzamanlı bir biçimde gerçekleştirilme ihtimali elbette söz konusu olabilir. Zira yeniden çeviri faaliyetleri sayısız çeşitli gerekçeler ve şartlar neticesinde ortaya çıkmaktadır. Böyle bir duruma yönelik somut bir örnek çalışmamızın ilerleyen kısmında, John Stuart Mill'in *Faydacılık* isimli eseri çerçevesinde verilecektir.

Çeviribilim alanında yeniden çeviri konusunda çalışmalarını irdelediğimiz araştırmacıların yeniden çeviri faaliyetlerinin çıkış noktalarını geniş bir açıdan ele aldıkları açık bir şekilde görülmektedir. Söz konusu gerekçeler hem geniş çaplı bir niteliğe sahiptir hem de her bir faaliyetin kendine özgü bir gerekçesi bulunmaktadır. Bu doğrultuda yeniden çeviri eylemine yönelik tek ve belirlenmiş bir tanım ortaya koymak mümkün görünmemektedir.

Yeniden Çeviri Eylemini Belirleyen Etkenler ve Bu Süreçte Çevirmenlerin Konumu

Bir önceki kısımda yeniden çeviri faaliyetlerine ilişkin olarak ortaya konan “düzeltme”, “yeniden yorumlama”, “güncelleme”, “dilsel açıdan geliştirme” ve “ekleme” gibi farklı gerekçeler, yeniden çeviri eyleminin doğasına yönelik hususları açıkladığı gibi, bu eylemin gerçekleştirilmesine yol açan etkenleri de göstermektedir. Bu çerçevede

örneğin bir çevirmen, erek kültürde mevcut bulunan bir erek metnin içinde bulunduğu konum ve şartlar neticesinde “güncelliğini kaybetmiş” olma gerekçesiyle, güncelleme amacıyla kendiliğinden yeniden çeviri eylemine yönelme kararı almış olabilir. Aynı doğrultuda bir yayınevi, söz konusu gerekçeler temelinde -kâr amacı dâhilinde- böyle bir eylem girişiminde bulunmaya yönelebilir. Bu tarz örnekleri sayısız bir biçimde çoğaltmak pekâlâ mümkündür.

Yeniden çeviri etkinliği, aynı kültür dizgesinde, başka bir deyişle erek kültürde gerçekleşen bir eylem türüdür. Bu bakımdan yeniden çeviri faaliyetinde yalnızca kaynak metinden hareket edilmez, bilakis belli amaçlar doğrultusunda erek kültürde önceden ortaya konmuş erek metinden hareketle yola çıkılır ve yeniden çeviri eylemi önceden erek kültüre aktarılmış metinlerle doğrudan ilintilidir.

Büyükkarcı Yılmaz, 13. yüzyıl İran şairlerinden Sadî'nin 1257'de kaleme aldığı *Bostân* isimli eserin, erek kültürümüzdeki yeniden çeviri faaliyetlerinin süreçlerini incelediği çalışmasının neticesinde, söz konusu gerçekleştirilen yeniden çeviri eylemlerinin kültürel ve toplumsal süreçleri dikkate alınarak gerçekleştirildiklerini gözlemlemiştir (2017: 197). Pym, erek kültürde mevcut bulunan erek metinlerin zaman içerisinde eskimesi gibi nedenlerle yeniden çeviri faaliyetlerinin gerçekleştirildiği genellemesini mantıklı bulmaz ve her iki erek metnin kendi arasında rekabet derecesine yönelik bir sınıflandırma önerir ve bu doğrultuda Pym, yeniden çevirileri “aktif” ve “pasif” olarak ikiye ayırır. Diğer taraftan yeniden çeviri eyleminde çok yönlü ve çok katmanlı bir gerekçeler bütünü söz konusudur. Örneğin erek kültürdeki yayıncı ve çevirmenler, söz konusu faaliyete doğrudan müdahildir (Ayrıca bkz. Gulyás, 2022: 216). Bu sebeple yeniden çeviri faaliyetinde bütün katılımcıların ele alınması önem arz etmektedir (1998: 82-83). Aynı doğrultuda Pym gibi Kujamäki, yeniden çeviri eylemindeki asıl motivasyonun kati surette sadık bir çeviri eğilimi yapma gayreti neticesinde ortaya çıkmadığını, aksine erek kültürdeki mevcut sosyal durum ve çevrenin yeniden çeviri eylemi için gerekli olan zemini hazırladığını belirtmektedir (2001: 65). Venuti ise, işverenin durumunu motivasyon gibi geniş kapsamlı sosyal etkiler yaratabilecek hususlar çerçevesinde açıklamaktadır. Bu bağlamda yeniden çeviri faaliyetleri, yalnızca kaynak kültürde var olan kaynak metinlerin konumu ile değil, aynı zamanda erek kültürde yeniden çevrilmiş metnin alandaki diğer metinlerle ilişkisini de içermektedir (2013: 98-99).

Yeniden çeviri eylemi konusunda dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, yeniden çeviri faaliyetini gerçekleştiren çevirmenler ile erek kültüre ilk defa kaynak metni aktaran çevirmenlerin konumudur. Pöckl'a göre, kaynak metni erek metne aktaran ilk çevirmen, yeniden çevirenlere göre nankör nitelikteki bir role sahip olurlar (2004: 202). Diğer taraftan Vanderschelden, yeniden çeviri eylemini gerçekleştiren çevirmenlerin genellikle ilk çevirenlerden daha çok avantaja sahip olduklarını belirtmektedir. Çünkü aradaki zaman farkı nedeniyle bu çevirmenler daha genel bir bakış açısına sahiptirler. Vanderschelden, çalışmasında bu ayrımı gösterebilmek için “soğuk” ve “sıcak” çeviri

şeklinde bir ayırım yapar. Ona göre yeniden çeviriler sıcak çeviriyi betimlerken, ilk çeviri soğuk çeviri betimlemesine karşılık gelmektedir (2000: 8-13).

Çalışmamızın bu kısmında görüşlerine yer verilen çeviribilim araştırmacılarının daha ziyade konuyu keskin hatlarda ele aldıkları, yani alternatif durumları göz önüne almadan kesin belirlenmelerde buldukları görülmektedir. Kanımızca her bir yeniden çeviri eylemini formüle edilmiş kıstaslar doğrultusunda değerlendirmek, yeniden çeviri konusunun anlaşılmasını zorlaştıracaktır. Zira çeviri dünyasında sayısız metin türünün birbirinden bağımsız bir biçimde erek kültüre aktarılması söz konusudur. Bu sebeple her bir metni kendi türünün niteliği ve sahip oldukları özellikleri çerçevesinde ele almak gerekmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, yeniden çeviri faaliyetini yalnızca tek bir alana ve tek bir yönteme indirgemek mümkün değildir. Örneğin dini metinlere yönelik de yeniden çeviri faaliyetleri söz konusudur (Bkz. Rösel, 2017; Ezika, 2021). Bu doğrultuda Brownlie, her türlü metne yönelik yeniden çeviri faaliyetlerinin gerçekleştirildiğini, ancak kutsal ve edebi metinlerin çoğunlukta olduğunu belirtmektedir (2006: 146). Edebi metinlerin sıklıkla yeniden çevrilmeleri söz konusu edilmekle birlikte, Sharifpour ve Sharififar, bu tür metinler arasında yer alan şiir çevirilerinin, çalışmamızın konusunu oluşturan yeniden çeviri faaliyetleri bağlamında, diğer metin türlerine göre daha çok göz ardı edildiğini belirtmektedir (2021: 29). Edebi ve kutsal metinlerin diğer metin türlerine göre daha sık yeniden çeviri eylemlerine maruz kalması, elbette din ve edebiyat alanlarının diğer alanlara nazaran çok daha fazla ilgi görmelerinden kaynaklanmaktadır. Şiir türüne ilişkin yeniden çeviri eylemlerinin daha az olup olmaması tartışmalı bir husustur. Zira edebiyat alanı oldukça geniş bir alandır; üstelik her kültürde edebiyat alanına giren metin türlerinin popülerliği farklılık gösterilebilmektedir. Nitekim önceden de belirtildiği gibi, yeniden çeviri faaliyeti, karmaşık bir yapıya sahip bir faaliyettir. Bu doğrultuda yeniden çeviri faaliyetinde formülleştirme usullü bir betimleme işlevsel olmayacaktır ve çalışmamızın konusunun gerektiği gibi anlaşılmasına engel olacaktır.

Bir diğer önemli husus, çalışmamızda yer yer değinildiği üzere, yeniden çeviri faaliyetlerinde yayınevleri, en önemli ve önde işverenler olarak kabul edilebilir ve bu çerçevede yeniden çeviri sürecinde büyük bir aktör konumundadırlar. Zira yeniden çeviri faaliyetleri genellikle işveren konumundaki yayınevleri vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir (Bkz. Gulyás, 2022: 229). Venuti, yeniden çeviri faaliyeti konusunda işverenlerin rollerinin açık olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda bir yayınevi, örneğin klasik eserlerin yeniden çevrilmesiyle ilgilenebilir. Ona göre, burada yayınevinin yüksek satış oranlarını yakalama ihtimali söz konusudur ve üstelik telif hakkının olmaması durumu nedeniyle yayınevinin ilgili faaliyete yönelik maliyeti de düşecektir (2013: 100-101). Venuti gibi Deane-Cox da yeniden çeviri faaliyetlerini, yayıncılık serüveninde görev üstlenen bütün katılımcıların ekonomik kaygılar neticesinde gerçekleştirebileceklerini belirtmektedir (2014: 31). Zira yeniden çeviri faaliyetinin esere duyulan ilgiyi artırıcı bir etkisi bulunmaktadır (Okyavuz, 2016: 203).

Diğer taraftan Koskinen ve Paloposki, çevirmenlerin çalışma dünyasındaki dijitalleşmenin etkisiyle doğru orantılı bir biçimde farklı bir ortamda çalışmak durumunda kaldıklarını, böyle bir ortamda dijitalleşme ile beraber yayınevlerinin de çalışma prensipleri noktasında değişime uğradıklarını belirtmektedir. Koskinen ve Paloposki, çalışmalarında zıt yapılı, ancak eş zamanlı cereyan eden trendlerden bahsetmektedir. Bunlardan ilki, dijitalleşme neticesinde çeşitlilik ile ortaya çıkan ücretlerin giderek kısıtlanmasıdır. Başka bir deyişle küçük çaptaki yayınevleri, farklı alanlara yönelebilmektedirler. Diğer taraftan çalışma kapsamalarını giderek büyüyen yayınevleri, yayın pazarının büyük bir çoğunluğunu kontrol etmektedirler. Böyle bir durumu Paloposki ve Koskinen “*centralization process*” olarak betimlemektedirler. Bu bakımdan büyük işletmeler daha az esnek durumundadırlar ve bir nevi “çok satanlara” bağımlıdırlar. Diğer taraftan aynı çalışmada yeniden çevirilerin daha çok göz önünde olduğu ve yeniden baskılara nazaran daha çok dikkat çektiği belirtilmektedir. Zira onlara göre hedef kitle yeniden çeviri faaliyetini daha çok kaynak metne bağlı olmasıyla olumlu karşılamaktadır. (2003: 27-34; 2010: 27-28). Venuti’ye göre benzer şekilde yeniden çeviri vasıtasıyla ortaya konulan metinler, kaynak metnin etkisini daha fazla göstermelidir (2004: 25).

Çeviri eyleminin sonucunda ortaya çıkan erek metnin gerçekleştirilmesinin temel gerekçelerinden biri, maddi kaygılar olabilir. Yayınevleri, -kâr amaçlı faaliyetler gerçekleştirdiklerinden- kazançlarını arttırabilmek adına yeniden çeviri eğilimine elbette yönelebilirler. Örnek olarak bu doğrultuda Işıklar Koçak, yeniden çeviri faaliyetinde, yayınevlerinin yetkin çevirmenlere yönelmek durumunda kaldıklarını; daha çok gelir elde edebilmek için de okurların beklenti ve taleplerini göz ardı etmediklerinin ve böylelikle bu doğrultuda baskılanmış olduklarının altını çizmektedir (2017: 428). Elbette burada erek metnin satış oranları ve telif hakkının olup olmaması durumu gibi etkenler, belirleyici temel etkenlerdendir. Bu doğrultuda telif hakkı ortadan kalkmış bir eserin, yeniden çevrilme amacıyla gündeme gelmesi, erek metnin satış potansiyeli gibi hususların uygun olması durumunda daha muhtemel olacaktır. Zira telif hakkı ortadan kalkan bir eserin yeniden çevrilmesi için özgür bir ortam meydana gelir ve bu eylemin gerçekleştirilmesinin maliyeti düşer. Ticari amaçlar doğrultusunda varlıklarını sürdüren yayınevleri, kendi ticari pazarını oluşturabilmek adına daha önceden erek kültüre aktarılan erek metni yeniden çeviri eylemi vasıtasıyla kendi himayesi altına alırlar. Başka bir deyişle yayınevleri telif hakkı olan bir eserin çevirisi aşamasında, hem çevirmen hem de kaynak metin yazarı veya telif hakkı sahibiyle bir sözleşme yapmak durumundadır. Telif hakkı ortadan kalkmış bir eserin çeviri faaliyeti çerçevesinde yayınevi sadece çevirmene ödeme yapar. Hatta böyle bir durumda, maliyeti daha yüksek de olsa, çeviri piyasasında yer edinmiş bir çevirmen arayışına da gidilebilir. Zira burada mevcut erek metinden daha fazla ilgi görmesi amaçlanan bir yeniden çeviri eylemiyle daha fazla kâr elde etme arzusu söz konusudur. Burada önemli olan, arz talep dengesidir ve bu denge hali çevrinin gerçekleşmesi için belirleyici etken rollerden birine karşılık gelmektedir.

Çalışmamızda yeniden çeviri faaliyetlerinin doğası, mahiyeti ve çıkış noktası üzerine ele alıp değerlendirdiğimiz hususları daha net bir biçimde alımlayabilmek adına,

günümüz çeviri piyasasında gerçekleştirilen yeniden çeviri faaliyetlerine yönelik somut örnekleri değerlendirmek işlevsel olacaktır. Böyle bir somutlaştırma neticesinde yeniden çeviri faaliyetinin net bir biçimde formülize edilemeyeceğinin daha açık bir biçimde anlaşılacağı aşikârdır. Bu sebeple çalışmamızın son kısmında yeniden çeviri faaliyetlerine yönelik amaçladığımız hususları açık bir biçimde gösteren örnekler ortaya konacaktır.

Yeniden Çeviri Faaliyetlerine Yönelik Çeşitli Örnekler

Erek kültürde gerçekleştirilen yeniden çeviri eylemleri, yukarıda da belirtildiği gibi erek kültürde cereyan eden gelişmeler ve değişimler neticesinde meydana gelmektedir. Günümüz bilgi ve teknoloji çağının olağan sonuçlarından biri olan bilgiye ulaşımın kolaylığı gibi hususların neticesinde, üretilen içeriklerin çoğalmas ve hedef kitlenin beklentisinin bu doğrultuda değişmesi gibi durumlarda yeniden çeviri faaliyetlerinin giderek sayıca artması olağan ve beklenen bir sonuçtur. Çalışmamızda daha önce de vurgulandığı üzere, yeniden çeviri faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi konusunda net bir biçimde ayırım yapmak elbette mümkün değildir; zira söz konusu faaliyet, sosyo-kültürel çerçevede karmaşık etkenler ve yapılar neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Yeniden çeviri faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi biçimi, özü itibarıyla çeşitlilik barındırmaktadır. “*Yeniden çeviri eylemi için yeni bir çevirmen gereklidir!*” şeklinde bir genel kanı, bizi yeniden çeviri faaliyetinin sınırlarını tam anlamıyla görmemizi engeller. Başka bir deyişle, bu genel kanı bir yandan doğrudur, ancak yeterli değildir. Her ne kadar söz konusu eylem, bir “yenilik” gerektirse de her zaman yeniden çeviri faaliyetinde yeni bir çevirmen sahneye çıkmaz. Kimi -ancak görece daha az- erek metnin önceki çevirmenin kendisi, yeniden çeviri faaliyetini gerçekleştirir. Bu çerçevede, çalışmamız kapsamında hem yeniden çeviri faaliyetinin mahiyetini hem de revizyon eyleminden farkını net bir biçimde somut örnekler vasıtasıyla ortaya koyabilmek amacıyla, iki çeşit yeniden çeviri örneği ortaya konacaktır. Bunlardan biri önceden kendi erek kültürümüze aktarılmış bir eserin, yine kendi çevirmeni tarafından yeniden çevrilmesi iken (Bu tarzda farklı bir örnek için bkz. Gökduman, 2019), diğeri önceden kendi erek kültürümüze çeviri yoluyla kazandırılmış bir eserin, çok daha sonra farklı çevirmenler tarafından farklı yayın evlerinin çatısı altında erek kültürümüze kazandırılması şeklinde bir örnektir.

Martin Heidegger’in “*Varlık ve Zaman (Sein und Zeit)*” adlı eseri, 2004 yılında İdea Yayınevi tarafından yayımlanan “Aziz Yardımlı” çevirisinden sonra, “Kaan Ökten” tarafından yeniden çevrilip (Eylül) 2008 yılında “Agora Kitaplığı” tarafından yayımlanarak erek kültürümüze yeniden kazandırılmıştır. Ökten, 2008 çevirisinin “Çevirenin Önsözü” kısmında maksadını şu şekilde açıklamaktadır:

“(...) Sein und Zeit’i çevirirken hedefim, mümkün olduğunca anlaşılır ve eksistensiye bir Türkçe kullanmaktır. Maksadım Heidegger’in Almanca’da yaptığı şeyi Türkçe’de yapabilmektir. Bunda ne kadar başarılı olduğumu zaman gösterecektir. Çevrimin tekniğiyle ilgili bütün ayrıntılar, bu kitaba eşlik eden Varlık ve Zaman Kılavuzu adlı kitabımda bulunabilir (...)”

Yukarıdaki ifadelerle çevirmen gerçekleştirdiği çeviri eyleminin niteliğine ve özgünlüğüne vurgu yapmaktadır. Felsefe alanı içerisinde özel bir konumda bulunan söz konusu eser, kendine özgü yapısı doğrultusunda belli oranda işlevini yerine getirirse de - elbette on yıllık süreçte birçok etkenle doğrudan orantılı bir biçimde- erek kültürümüze yeniden aktarılacak erek kültürümüzdeki felsefe literatüründe bir kez daha konumlandırılmıştır.

2018 (Ekim) yılında, Martin Heidegger'in aynı eseri yine Kaan Ökten tarafından çevrilmiş, ancak bu sefer farklı bir yayınevi (Alfa Kitap) tarafından yayımlanmıştır. Eserin kapağında “*Tümüyle Yenilenmiş ve Düzeltilmiş Çeviri*” şeklinde de ayrıca vurgu yapılmıştır. Çeviri eserin hemen başında Ökten, bu kez “*Tümüyle Yenilenmiş ve Düzeltilmiş Çeviriye Önsöz*” başlığıyla şu satırları kaleme almıştır:

“Bu kitabın ilk çevirisi 2008 yılında yayımlandı. Aradan geçen 10 yıl içinde çevirinin tümüyle yenilenip düzeltilmesi ve güncellenmesi şart oldu. Çevirinin yeni basımında bunu yapmaya çalıştım. Dolayısıyla bundan önceki çevirim geçerliliğini yitirmiş oldu. Varlık ve Zaman'ı çevirirken hedefim 'eksistensiyal' bir Türkçe kullanmak, Heidegger'in Almandada yaptığını Türkçede yapabilmektir. ... Heidegger'in Bu kitabın çevirmenlerine vasiyet ettiği üzere, Almanca dışındaki alıntı ve ifadeleri çevirmediğim, kitabın sonuna dizin eklemedim. ... Tümüyle yenilenmiş ve düzeltilmiş bu çeviri için görüş, eleştiri ve katkıları esirgemeyen değerli meslektaş ve öğrencilerime teşekkür ederim. Bu çeviriyi ἀλήθεια'ya ithaf ediyorum” (2018: 11-12).

Ökten'in aynı esere ilişkin olarak gerçekleştirdiği her iki çeviri eyleminde de vurguladığı hususlar, bir yeniden çeviri faaliyetinin serüvenine yönelik somut bir kanıt olarak kendini göstermektedir. Çevirmenin aynı eserin ilk çevirisinde vurgulanan, erek metnin erek kültürde kaynak kültürdeki gibi bir etkinin oluşturulmasına yönelik bir gayretin betimlenmesi ve bu etkinin de zaman içerisinde anlaşılacağı belirtilmesi, her bir alanda özel bir konumda bulunan tüm eserler için geçerli bir husustur. Zira erek kültüre kazandırılan böylesi eserler, çalışmamızda daha önce de vurgulandığı üzere, her zaman erek kültürün yapısına ve durumuna göre güncellenmeye muhtaç metinlerdir. Bu doğrultuda da Ökten, eserin yeniden çevirisinde, önceki çevirisinin geçerliliğini yitirdiğini vurgulamaktadır ve yeniden çevrilen erek metin erek kültürde geçerlilik kazanmıştır.

Diğer taraftan yukarıda belirtilen yeniden çeviri faaliyetine dair verdiğimiz ilk somut örneğin, kendine özgü bir durumu söz konusudur. *Varlık ve Zaman* eserinin çevirmeni olan Kaan Ökten, yalnızca bir çevirmen değildir; aynı zamanda bir felsefe profesörüdür. Türkiye'de ortaya koyduğu eserler ve çalışmalarla Heidegger konusunda uzman isimlerin başında gelmektedir. Bu sebeple Ökten'in, eserin çevirisini gerçekleştirdikten on sene sonra, eski çevirisinin geçerliliğini yitirdiğini açık bir şekilde ifade etmesi, bir yandan sahip olduğu sorumluluk bilincinden, diğer taraftan da erek metnin erek kültürde on yıllık süreç içerisinde söz konusu gerekçelerle yeniden çevrilmesi gerektiğinin önemini bilen bir uzman çevirmen olmasından kaynaklanmaktadır. Böyle bir durumu Venuti, çalışmasında vurgulamaktadır. Ona göre yeniden çeviri eylemini gerçekleştirenler ya da gerçekleştirme niyetinde bulunanlar

yüksek bir özgüvene sahiptirler ve aynı zamanda bir birey olarak çevirmenler de bu doğrultuda kişisel ilgilerinden kaynaklı yeniden çeviri eylemi gerçekleştirebilirler (2013: 100). Ökten'in on yıllık bir sürecin sonucunda kendi çevirdiği bir eseri tekrardan -kendi tabiriyle- “tümüyle yenileyerek ve düzelterek” çevirmesi, Venuti'nin belirttiği doğrultuda özgüven gerektiren bir girişimdir. Üstelik Ökten'in, yeniden çevirisinde “ilk çevirisinin geçerliliğini yitirdiğini” belirtmesi, bu hususta özgüvenini gösteren iyi bir kanıttır. Bu çerçevede erek kültürde varlığını sürdüreceği yeniden çeviriler, Kaan Ökten gibi gerekli çeviri edincine ve arka plana sahip uzman çevirmenler tarafından çevrildiği sürece, bilinçli erek okur tarafından doğal olarak metnin güncel olanına yönelimler söz konusu olacaktır.

Önceden kendi erek kültürümüzde ortaya konmuş bir eserin, yine kendi çevirmeni tarafından yeniden çevrilmesi örneğinin dışında, önceden kendi erek kültürümüze çeviri yoluyla kazandırılmış eserlerin farklı çevirmenlerce yeniden çevrilmelerine dair örnekler de mevcuttur. Mesela, şu an 109. baskıya ulaşmış Stephen Hawking'in “*Zamanın Kısa Tarihi*” adlı eseri, Alfa Yayınları'nda Ekim 2013'te “Barış Gönülşen” çevirisiyle ilk baskısıyla yayımlanmıştır. Bu sefer beş yılın ardından, Eylül 2018'de, 58. basımdan itibaren Hawking'in bu eseri, “Mehmet Ata Arslan” tarafından yeniden çevrilmiş ve yine aynı yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Söz konusu esere ilişkin böyle bir faaliyet, eser kapağında büyük puntolarla “yeni çeviri” ibaresiyle vurgulanmıştır.

Birden fazla yayınevi tarafından, farklı çevirmenlerin görev üstlendiği yeniden çeviri faaliyetleri örneğini, John Stuart Mill'in “*Utilitarianism*” adlı eseri üzerinden ortaya koymak yerinde olacaktır. Zira söz konusu eserin erek kültürümüzde sıra dışı bir yeniden çeviri öyküsü bulunmaktadır. Mill'in “*Utilitarianism*” isimli eseri, Türkçeye ilk kez 1946 yılında “Şahap Nazmi Coşkunlar” tarafından “*Faydacılık*” başlığıyla çevrilmiş ve “Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları” bünyesinde “Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi” serisinde yayımlanmıştır. Aynı eser, aynı şekilde 1986 yılına kadar üç kere yeniden basılmıştır. Ancak, ahlak felsefesi alanının temel kuramlarından birini teşkil eden söz konusu eserin Coşkunlar tarafından gerçekleştirilen çevirisi, yakın geçmişe kadar kullanılmış ve Mill'in kaynak metni erek kültürümüzde ortaya çıkan çeşitli gerekçeler ve gereksinimler neticesinde beş farklı çevirmen tarafından, kimi zaman eş zamanlı olarak toplam beş yıllık bir süre zarfı içerisinde yeniden erek kültürümüze kazandırılmıştır.

Coşkunlar'ın 1946 yılında aktardığı erek metnin yeniden çevirisi, yetmiş bir yılın ardından Nisan 2017'de “Selin Aktuyun” tarafından gerçekleştirilerek yine “*Faydacılık*” başlığıyla Alfa Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Yine 2017'de, Ekim ayında “Gökhan Murteza” çevirisiyle Pinhan Yayıncılık bünyesinde “*Faydacılık*” başlığıyla yayımlanmıştır. Aynı yıl yayımlanan iki yeniden çevirinin akabinde, dört yıl sonra, 2021 yılında, tekrar aynı başlıkları taşıyan iki yeniden çeviriyle erek kültürümüze aktarılmıştır. 2021 yılının Ocak ayında, “Erkut Soyer”in çevirisiyle Kapra Yayıncılık

tarafından (Soyer'in tıpkı çevirisiyle, Kasım 2021'de farklı bir yayınevi olan Karbon Kitaplar tarafından "cep boy – tam metin" olarak yeniden yayımlanmıştır); 2021 yılının Aralık ayında da "İpek Çorumlu" çevirisiyle Platanus Publishing tarafından yayımlanmıştır. Mill'in "*Utilitarianism*" eseri, son olarak yine "*Faydacılık*" başlığıyla 2022 yılında "Barış Özkul" tarafından çevrilerek İletişim Yayınları tarafından basılmıştır.

Görüldüğü üzere, Mill'in söz konusu eseri uzun soluklu bir süreçte, yetmiş bir yılın ardından olmak üzere toplamda altı kez -kimi zaman eş zamanlı olarak- farklı çevirmenlerce erek kültürümüze aktarılmıştır. Zira her bir erek kültürün sahip olduğu erek metinlerin yeniden çevrilip çevrilmemesi, o erek kültürün sahip olduğu kendi dinamikleri ve yaşadığı değişimleri/gelişimleri neticesiyle doğrudan orantılıdır. Söz konusu böyle bir durum yukarıda verdiğimiz somut ve çeşitli yeniden çeviri faaliyetleri örnekleriyle daha da net bir biçimde görülmektedir.

SONUÇ

Çalışmamız çerçevesinde, yeniden çeviri eylemi konusuna yönelik ortaya konulan çeviribilim alanındaki ön plana çıkan araştırmalar irdelenmiş, yeniden çeviri faaliyetine zemin hazırlayan etkenler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda erek kültürümüzde gerçekleştirilen yeniden çeviri eylemlerine yönelik kendi alanında yeniden çeviri faaliyeti neticesinde gündem oluşturan somut örnekler seçilerek ortaya konmuştur.

Çalışmamızın temel amaçlarından biri, yeniden çeviri eyleminin tanımını bütünsel manada ortaya koymaktır. Zira yeniden çeviri eylemi, farklı gerekçelerle ortaya çıkan gelişmeler neticesinde gerçekleşebilecek bir eylem türüdür. Söz konusu eylem, böyle bir çerçevede ele alınması gereken çeviribilim disiplinin önemli bir konusudur. Çeviri etkinliklerinde gerçekleştirilen revizyon eyleminden tamamen farklı bir çerçeveye sahip olan yeniden çeviri eylemi, yine çeviribilim literatüründe daha fazla yer bulmaktadır.

Yeniden çeviri faaliyeti her ne kadar özü itibarıyla bir çeviri eyleminden hareketle gerçekleştirilse de bu tür bir faaliyetin konumu, bildiğimiz klasik manadaki çeviri eylemi çerçevesinde gerçekleştirilen konumdan esas itibarıyla farklıdır. Başka bir deyişle, yeniden çeviride salt bir biçimde kaynak kültürden erek kültüre doğru gerçekleştirilen bir eylem söz konusu değildir; burada erek kültürdeki mevcut erek metinden ve erek kültürdeki normlardan hareketle gerçekleştirilen bir eylem söz konusudur. Başka bir deyişle, yeniden çeviri eyleminin gerekliliğini, erek kültürdeki mevcut erek metinlerin durumu belirler. Bu yüzden kaynak kültürdeki kaynak metnin konumu ve işlevi gibi hususlar, ilk etapta göz önünde bulundurulmaz. Zira yeniden çeviri eylemi, orijinal eserin yeniden yazılması şeklinde anlaşılmaz.

Diğer taraftan, yeniden çeviri faaliyetleri, özü itibarıyla ilk çevirilere nazaran daha iddialı çalışmalardır. Zira karmaşık bir yapıya sahip etkenler çerçevesinde ortaya çıkan yeniden çeviriler, erek kültürde mevcut olan erek metinlerin yeniden

konumlandırılması gerektiği düşüncesiyle erek kültüre aktarılmaktadır. Bu doğrultuda bilinçli okurlar, ilk çevirinin sonrasında gerçekleştirilen yeniden çeviri eyleminin çok yönlü yapısının farkında olarak, yeniden çevrilmiş metne yönelik daha eleştirel ve ilgili bir bakış açısı sergileyeceklerdir. Böyle bir durum ise, yeniden çeviri eylemini gerçekleştirecek çevirmene, doğal olarak daha fazla bir sorumluluk yükler. Bu bağlamda erek kültürde yeniden çeviri eyleminde görev üstlenecek çevirmenin konumu, genel itibarıyla erek kültüre ilk aktaran çevirmenden farklıdır.

Çalışmamızda yeniden çeviri konusunda görüşlerini/değerlendirmelerini irdedeğimiz çeviribilim araştırmacıları, konu hakkındaki çıkış noktalarını çeşitli şekillerde ele almışlardır. Bu çeşitliliğe karşılık olarak, erek kültürde gerçekleştirilen her bir yeniden çeviri faaliyetinin bağımsız bir biçimde ele alınması gerektiğinden, -yeniden çeviri eylemine yönelik- tek ve aynı zamanda net bir tanımın ortaya konması mümkün değildir. Örneğin yeniden çeviri eylemlerinin gerçekleştiği zaman aralığındaki zamana dair durum ve şartlar elbette temel faktörlerden biridir. Ancak erek metnin zaman içerisindeki konumu, her bir yeniden çeviri faaliyeti çerçevesinde aynı şekilde geçerli değildir.

Çalışmamız çerçevesinde vardığımız sonuçlardan bir diğeri, yeniden çeviri faaliyetlerinin bir arz talep dengesi çerçevesinde yapıldığı gerçeğidir. Yeniden çeviri faaliyetlerinin başlatıcısı konumundaki bir işveren olarak yayınevleri, genel itibarıyla ekonomik kaygılar güden kurumlardır. Bu doğrultuda yayınevleri için yeniden çeviri faaliyetleri, birer gelir kaynağı teşkil etmektedir. Ancak yayınevleri vasıtasıyla gerçekleştirilen yeniden çeviri faaliyetlerini sadece maddi gerekçelere bağlamak elbette yine yetersiz olacaktır. Bu sebeple bu konu hakkında bir genelleme yapmak ve bu doğrultuda genel bir hüküm vermek yerinde değildir.

Yeniden çeviri faaliyetlerine ilişkin olarak çalışmamız dâhilinde ele aldığımız hususların daha açık bir biçimde anlaşılmasını sağlayacak somut örnekler değerlendirildiğinde, konuyla ilgili şöyle bir kaniya varılması mümkündür: Yeniden çeviri eylemi için yeni bir çevirmenin gerektiği yönünde bir anlayış her zaman geçerli değildir. Bu bağlamda, çalışmamız çerçevesinde, önceden kendi erek kültürümüzde ortaya konmuş bir eserin, yine kendi çevirmeni tarafından yeniden çevrilmesi örneği ile önceden kendi erek kültürümüze çeviri yoluyla kazandırılmış bir eserin, farklı çevirmenler tarafından erek kültürümüze aktarılmasına ilişkin çeşitli örnekler ortaya konmuştur.

Buraya kadar aktarılan hususlar neticesinde, yeniden çeviri faaliyetlerini gerçekleştiren çevirmenlerin gerekli çeviri edincine ve arka plana sahip olmaları ile yine bilinçli erek okur tarafından yapılan çalışmaların bir karşılık bulması durumu sebebiyle, yeniden çeviri faaliyetlerinin devingen bir yapı çerçevesinde sürekli gerçekleştirilebilecek bir eylem türü olduğu görülmektedir. Bu sebeple çeviribilim disiplininde revizyon eyleminden daha fazla bir biçimde konu edinilen yeniden çeviri

faaliyetine yönelik çalışmaların, gelecekte çeviribilim araştırmacılarınca çok daha fazla bir biçimde ele alınacağı/ele alınması gerektiği kanaatindeyiz. Zira günümüz bilgi ve teknoloji çağının olağan sonuçlarından biri olan bilgiye ulaşımın kolaylığı gibi hususlar neticesinde, üretilen içeriklerin çoğalması ve hedef kitlenin beklentileri gibi çeşitli etkenlerden hareketle, yeniden çeviri faaliyetlerinin giderek arttığını, daha fazla ilgi odağı haline geldiğini ve bu doğrultuda böyle bir yaklaşımın giderek artacağını söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Arslan, S. (2022). Erek Metnin Revizyonu Faaliyetine Yönelik Çeviri Eylemi Kuramı Temelinde Bir Değerlendirme . *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 31, 1808-1820. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1222077>
- Beese, S. (2015). *Das (zweite) andere Geschlecht – der Diskurs „Frau“ im Wandel: Simone de Beauvoirs „Le deuxième sexe“ in deutscher Erst- und Neuübersetzung*. Berlin: Frank & Timme Verlag für wissenschaftliche Literatur.
- Berk Albahten, Ö. ve Tahir Gürçağlar, Ş. (2019). The Making and Reading of a Bibliography of Retranslations. In Özlem Berk Albachten & Şehnaz Tahir Gürçağlar (Ed.), *Perspectives on Retranslation: Ideology, Paratexts, Methods* (ss. 212-230). New York and London: Routledge. https://www.academia.edu/39876433/The_Making_and_Reading_of_a_Bibliography_of_Retranslations
- Birkan Baydan, E. (2015). Tanzimat Dönemi Çeviri Romanlarında ‘Yeniden Çeviri’ Örnekleri. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASS)*, 39, 173-187. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3097>
- Brownlie, S. (2006). Narrative Theory and Retranslation Theory. *Across Languages and Cultures*, 7 (2), 145-170. <https://doi.org/10.1556/Acr.7.2006.2.1>
- Büyükkarcı Yılmaz, F. (2017). Sadî'nin Bostân'ının Türk Edebiyatındaki Yeniden Çevirileri ve Çeviri Stratejileri. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12 (22), 183-198. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12023>
- Cadera, S. M. ve Walsh, A. S. (2022). Retranslation and Reception – a Theoretical Overview. In Susanne M. Cadera & Andrew Samuel Walsh (Ed.), *Retranslation and Reception: Studies in a European Context* (ss. 1-22). Leiden, Boston: Brill. <https://brill.com/display/title/61936?language=en>
- Cengiz-Parlak, B. (2020). Yeniden Çeviri Hipotezi Bağlamında Çeviri İntihali. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, 12, 17-28. <https://doi.org/10.26650/ijts.2020.12.0002>

- Chakhachiro, R. (2005). Revision for Quality. *Perspectives: Studies in Translatology*, 13 (3), 225-238. <https://doi.org/10.1080/09076760508668994>
- Deane-Cox, S. (2014). *Retranslation: translation, literature and reinterpretation*. London, New York: Bloomsbury Publishing.
- Ezika, C. (2021). On The Retranslation of the Igbo Missal. *Theory and Practice in Language Studies*, 11 (3), 286-294. <http://dx.doi.org/10.17507/tpls.1103.08>
- Franz, M. (2019). Neue Originale: Die Neuübersetzung im Prozess der Klassikerbildung. In P. Wojcik, S. Matuschek, S. Picard & M. Wolting (Ed.), *Klassik als kulturelle Praxis: Funktional, intermedial, transkulturell* (ss. 519-530). Berlin, Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110615760-032>
- Gökdoğan, U. C. (2019). Yeniden çeviride yan metinsel öğeler: Yeniden çevirmen olarak Cemil Meriç'in Balzac çevirisi üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Ö5, 334-345. <https://doi.org/10.29000/rumelide.606204>
- Gulyás, A. (2022). Retranslations and Their Reception in Context. In Susanne M. Cadera & Andrew Samuel Walsh (Ed.), *Retranslation and Reception: Studies in a European Context* (ss. 215-232). Leiden, Boston: Brill. https://doi.org/10.1163/9789004517875_012
- Hawking, S. (2013). *Zamanın Kısa Tarihi*. Çev. Barış Gönülşen (1. Baskı), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hawking, S. (2018). *Zamanın Kısa Tarihi*. Çev. Mehmet Ata Arslan (58. Baskı), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hawking, S. (2022). *Zamanın Kısa Tarihi*. Çev. Mehmet Ata Arslan (109. Baskı), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Heidegger, M. (2004). *Varlık ve Zaman*. Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Heidegger, M. (2008). *Varlık ve Zaman*. Çev. Kaan H. Ökten, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Heidegger, M. (2018). *Varlık ve Zaman*. Çev. Kaan H. Ökten, İstanbul: Alfa Kitap.
- Işıklar Koçak, M. (2017). Readers Of Retranslations on Online Platforms. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12 (15), 413-430. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11839>
- Koskinen, K. ve Paloposki O. (2003). Retranslations in the Age of Digital Reproduction. In *Tradução, retradução e adaptação (Translation, retranslation and adaptation)*, John Milton & Marie-Hélène Catherine Torres (eds). Special issue of *Cadernos de tradução*, 1 (11), 19-38.
-

<https://periodicos.ufsc.br/index.php/traducao/article/download/6175/5730/19084>

- Kujamäki, P. (2001). Finnish comet in German skies : Translation, retranslation and norms. *TARGET-International Journal of Translation Studies*, 13 (1), 45-70. <https://doi.org/10.1075/target.13.1.04kuj>
- Künzli, A. (2007a). The Ethical Dimension of Translation Revision. An Empirical Study. *The Journal of Specialised Translation*, 8, 42-56. <urn:nbn:se:su:diva-9769>
- Li, Y. (2013). A General Review of Existing Retranslation Study. Theory and Practice in Language Studies, 3 (10), 1908-1912. <http://www.academypublication.com/issues/past/tpls/vol03/10/26.pdf>
- Mill, J. S. (1946). *Faydacılık*. Çev. Şahap Nazmi Coşkunlar. İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Mill, J. S. (1986). *Faydacılık*. Çev. Şahap Nazmi Coşkunlar (3. Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Mill, J. S. (2017). *Faydacılık*. Çev. Selin Aktuyun. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Mill, J. S. (2017). *Faydacılık*. Çev. Gökhan Murteza. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Mill, J. S. (2021). *Faydacılık*. Çev. Erkut Soyer. İstanbul: Kapra Yayıncılık.
- Mill, J. S. (2021). *Faydacılık (cep boy-tam metin)*. Çev. Erkut Soyer. İstanbul: Karbon Kitaplar.
- Mill, J. S. (2022). *Faydacılık*. Çev. Barış Özkul. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okyavuz, A. Ş. (2016). Yeniden Çeviriler: Farklılaşan Yorumlar ve Sunumlar. *Frankofoni*, 29, 189-206. <http://repository.bilkent.edu.tr/handle/11693/54543>
- Paloposki O. ve Koskinen, K. (2003). Reprocessing texts. The fine line between retranslating and revising. *Across Languages and Cultures*, 11 (1), 29-49. <https://doi.org/10.1556/Acr.11.2010.1.2>
- Pöckl, W. (2004). Zwischen Zufall und Notwendigkeit: Neuübersetzungen. *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur (IASL)*, 29 (2), 200-210. <https://doi.org/10.1515/IASL.2004.2.200>
- Pym, A. (1998). *Method in Translation History*. New York : Routledge Publishing.
- Rösel, M. (2017). Revision und Neuübersetzung. Die Apokryphen in der Lutherbibel 2017: In Albrecht Buschmann (Ed.), *Gutes Übersetzen: Neue Perspektiven für*

Theorie und Praxis des Literaturübersetzens (ss.283-295). Berlin, München, Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783050065359-015>

Sharifpour, P. ve Sharififar, M. (2021). An Investigation of Retranslation Hypothesis in English Translations Of Rūmī's Poetry. *Translation Review*, 111 (1), 26-41. <https://doi.org/10.1080/07374836.2020.1860843>

Susam-Sarajeva, Ş. (2003). Multiple-entry visa to travelling theory: Retranslations of literary and cultural theories. *TARGET-International Journal of Translation Studies*, 15 (1), 1-36. <https://doi.org/10.1075/target.15.1.02sus>

Yi-yi Shih, C. (2006). Revision from Translators' Point of View / An interview study. *TARGET-International Journal of Translation Studies*, 18 (2), 295-312. <https://doi.org/10.1075/target.18.2>

Taş, S. (2015). Yeniden Çevirilerin Kaynak Metne Dönüşü : Fahrenheit 451'in Farklı Çevirileri. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASS)*, 37, 387-398. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3015>

Toury, G. (2012). *Descriptive Translation Studies – and beyond* (Revised edition). Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company <https://doi.org/10.1075/btl.100>

Van Poucke, P. ve Gallego, G. S. (2019). Retranslation in Context. *Cadernos de Tradução*, 39 (1), 10-22. <https://doi.org/10.5007/2175-7968.2019v39n1p10>

Vanderschelden, I. (2000). Why Retranslate the French Classics? The Impact of Retranslation on Quality. In Myriam Salama-Carr (Ed.), *On Translating French Literature and Film II* (ss. 1-18). Amsterdam, Atlanta: Editions Rodopi B. V.

Venuti, L. (2004). Retranslations: the creation of value. *Bucknell Review*, 47, 25-38.

Venuti, L. (2013). *Translation Changes Everything: Theory and Practice*. New York: Routledge Publishing.

Zhang, H. ve Ma, H. (2018). Intertextuality in retranslation. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 26 (4), 576-592. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2018.1448875>

Zi-ying, L. ve Min-Hsiu, L. (2018). The “Second” Bride: The retranslation of romance novels. *Babel*, 64 (2), 186-204. <https://doi.org/10.1075/babel.00030.lee>